

Η επιτέλεση της ελληνικότητας και της ετερότητας. Η τελετή για την άφιξη του Όθωνα στο Ναύπλιο

Στις 25 Ιανουαρίου 1833 με το παλιό ημερολόγιο ή στις 6 Φεβρουαρίου με το νέο ο Όθωνας πατά το ελληνικό έδαφος στο Ναύπλιο ως βασιλεύς της Ελλάδος. Το γεγονός εορτάζεται με μεγαλειώδη για τα δεδομένα του τόπου και της εποχής τελετή. Η μελέτη αυτή, η οποία εγγράφεται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης έρευνας για τις οθωνικές τελετές,¹ προσπαθεί να ανιχνεύσει, να εντοπίσει και να αναλύσει τα στοιχεία της ελληνικότητας και της ετερότητας που εμπεριέχονται στο τυπικό της τελετής της άφιξης του Όθωνα και να αποκωδικοποιήσει τον συμβολισμό τους. Στηρίζεται δε κυρίως σε αρχαιακό υλικό που απόκειται στις συλλογές της Κεντρικής Υπηρεσίας των Γενικών Αρχείων του Κράτους (στο εξής ΓΑΚ) καθώς και στα ΓΑΚ – Αρχεία Ν. Αργολίδας,² το

---

1. Βλ. Μαρία Βελιώτη-Γεωργοπούλου, «Η πόλη και ο Βασιλιάς. Εορτές και τελετές για τον Όθωνα στο Ναύπλιο» στον τόμο *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, 150 χρόνια Ναυπλιακή Επανάσταση, 1 Φεβρουαρίου – 8 Απριλίου 1862 (Ναύπλιο 12-14.10.2012)*, *Ναυπλιακά Ανάλεκτα VIII*, επιμ. Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης – Μαρία Βελιώτη-Γεωργοπούλου, Δήμος Ναυπλιέων – Πνευματικό Ίδρυμα «Ι. Καποδίστριας», Ναύπλιο 2013, σ. 469-485.

2. Οι παρατιθέμενες πληροφορίες αντλούνται κυρίως από το πρόγραμμα της τελετής. Βλ. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Ανακτορικών Περιόδου Όθωνος (1832-1862), φακ. 341, λήψεις 63 και 66, Ημερομηνία πρόσβασης [15.07.2015] από <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=3750&start=60>. Επίσης βλ. Βόλφγκανγκ ΣΕΚ (Β.Σ.), «194. “Πρόγραμμα για την πανηγυρική άφιξη της Α. Μ. του βασιλέως και της Αντιβασιλείας [...] στο Ναύπλιο”», 25 Ιανουαρίου/6 Φεβρουαρίου 1833, Έντυπο σε γερμανική γλώσσα, Οττομπρούν, Μουσείο του Βασιλιά Όθωνα» στον τόμο *Αθήνα – Μόναχο. Τέχνη και Πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*, επιμ. Μαριλένα Ζ. Κασιμάτη, Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Αθήνα 2000, σ. 480. Εξαιρετικά όμως λεπτομερή είναι και κάποια σχέδια της υποδο-

οποίο διερευνάται υπό την οπτική της ιστορικής ανθρωπολογίας.

Η τελετή της «επισήμου εισόδου της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως της Ελλάδος και της Αντιβασιλείας εις Ναύπλιον»,³ «οργανώθηκε λεπτομερώς με βάση το τυπικό των ευρωπαϊκών αυλών»,⁴ αν και από ένα σχέδιο υποδοχής της αντιβασιλείας αναδύονται στοιχεία τελετουργικού τυπικού με βάση την ελληνική παράδοση.⁵ Πρόκειται για μια κοσμική/πολιτική κατά το μεγαλύτερο μέρος της τελετή, σπάνιο γεγονός στον ελληνικό χώρο της εποχής,⁶

χής της αντιβασιλείας. Σε ένα από αυτά (17 Νοεμβρίου 1832) δίνονται σαφείς εντολές που σχετίζονται με την κίνηση των πλοίων και τη συμμετοχή των τοπικών αρχών (Ύδρας, Σπετσών, Κρανιδίου και Ναυπλίου) από τη στιγμή της εισόδου των πλοίων στον Αργολικό κόλπο μέχρι την αποθίβαση της αντιβασιλείας. Βλ. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Βλαχογιάννη, Γενική Γραμματεία, φακ. 100/94. Σε άλλο σχέδιο δίνονται πολλές λεπτομέρειες του τυπικού της σχεδιαζόμενης τελετής στο Ναύπλιο, που διαφωτίζουν το επίσημο πρόγραμμα. Βλ. παρακάτω υποσημείωση 7, ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Βλαχογιάννη, Γενική Γραμματεία, φακ. 100/94α. Το πρόβλημα είναι ότι δεν γνωρίζουμε αν όσα περιλαμβάνονται στα σχέδια αλλά απουσιάζουν από το επίσημο πρόγραμμα πραγματοποιήθηκαν. Πολλά συμπληρωματικά στοιχεία προέρχονται από το αρχείο του Δήμου Ναυπλιέων, το οποίο απόκειται στα ΓΑΚ – Αρχεία Ν. Αργολίδας (ΔΗΜ.1.1/1834-1862 φακ. *Τελετές*). Βλ. Τριαντάφυλλος Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ, *Ευρετήριο δημοτικού αρχείου Ναυπλίου (1828-1899)*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 1984, σ. 22. Τέλος, ο ιστορικός της Ναυπλίας Μιχαήλ Λαμπρυνίδης περιγράφει την άφιξη του Όθωνα και επιμένει στο τελετουργικό τυπικό παραδέτοντας εμβόλιμα αρχειακό υλικό. Βλ. Μιχαήλ Γ. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, *Η Ναυπλία από των αρχαιότατων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Προοδευτικός Σύλλογος «Ο Παλαμήδης», Ναύπλιο 1975 (1998), σ. 309-313.

3. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Ανακτορικών Περιόδου Όθωνος (1832-1862), φακ. 341, λήψη 63, Ημερομηνία πρόσβασης [15.07.2015] από <http://arχειομνιμον.gak.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=3750&start=60>

4. Χριστίνα ΚΟΥΛΟΥΡΗ, «Γιορτάζοντας το έθνος: εθνικές επέτειοι στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα» στον τόμο *Αδέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιανουλόπουλο*, επιμ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου – Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδης, Ασίνη, Αθήνα 2012, σ. 192.

5. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Βλαχογιάννη, Γενική Γραμματεία, φακ. 100/94α.

6. Για τις κοσμικές τελετουργίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα βλ. Χάρης ΕΞΕΡΤΖΟΓΛΟΥ, «Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε' και η πεντηκονταετηρίδα της ελληνικής επανάστασης», *Μνήμων* 23 (2001), σ. 152-182· ΚΟΥΛΟΥΡΗ, σ. 181-210· Παναγιώτης ΚΙΜΟΥΡΤΖΗΣ – Άννα ΜΑΝΔΥΛΑΡΑ, «Εορτές και τελετές στο ελληνικό βασίλειο (1830-1862). Συμβολική εξουσία, συγκρότηση του κράτους, εκπαιδευτικοί δεσμοί» στον τόμο *Για μια ποιητική του εκπαιδευτικού τοπίου*, τ. Ι, επιμ. Γιώργος Σταμέλος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011, σ. 190-216· ΒΕΛΙΩΤΗ-ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, σ. 469-485.

όπου οι τελετές ήσαν κατά το πλείστον θρησκευτικές. Σύμφωνα με το επίσημο πρόγραμμα τα κυριότερα μέρη του τυπικού ήσαν: η επιδεικτική παράταξη των βαυαρικών στρατευμάτων από το σημείο της αποβίβασης του Όθωνα ως την πόλη, η πανηγυρική αποβίβαση του βασιλιά και της αντιβασιλείας, η υποδοχή τους από τις ελληνικές αρχές, η μετάβασή τους εν πομπή ως την πόλη, η υποδοχή τους προ της κεντρικής πύλης από τις τοπικές αρχές, η υποδοχή του βασιλιά από τις εκκλησιαστικές αρχές στον μητροπολιτικό ναό, η τέλεση δοξολογίας, η επίδοση σε αυτόν όρκου πίστewς εκ μέρους των πολιτικών και των στρατιωτικών αρχών, ο σημαιοστολισμός των φρουρίων και η εκτέλεση πολεμικής μουσικής.⁷

Η τελετή υποδοχής, διευθυντής της οποίας είχε οριστεί ο συνταγματάρχης του Μηχανικού αρχιτέκτονας-μηχανικός Θεόδωρος Βαλ(λ)ιάνος,⁸ πραγματοποιήθηκε ενώπιον πολυάριθμου πλήθους.⁹ Αυτό το πλήθος παρακολουθούσε ως θεατής την τελετή, ήταν ο κύριος αποδέκτης των πολλαπλών μηνυμάτων της, που συχνά εκπέμπονταν με τρόπο συμβολικό, και συμμετείχε ενεργά ως συν-τελεστής, για παράδειγμα μέσω των επευφημιών του¹⁰ για τον νεαρό βασιλιά.¹¹ Σε αυτό το πλαίσιο η διερεύνηση των διαφόρων σκηνών της τελετής φέρνει στην επιφάνεια έναν μεγάλο αριθμό επιτελέσεων της ελληνικότητας και της ετερότητας, οι οποίες έχουν ως κύριους άξονες το μυθικό παρελθόν, τη γλώσσα και τη θρησκεία.

7. Σε ένα από τα δύο σχέδια που προαναφέρθηκαν περιγράφεται ο τόπος αποβίβασης της αντιβασιλείας και η υποδοχή της εκ μέρους των Αρχών. Επίσης, αναφέρεται ο στολισμός των δρόμων, η πομπή με τη συμμετοχή των τιμητικών αγημάτων, των πολιτών, της αντιβασιλείας και των διοικητικών αρχών από τον τόπο αποβίβασης μέχρι τον μητροπολιτικό ναό του Αγ. Γεωργίου, η τέλεση σύντομης παράκλησης και τέλος η μετάβαση στο παλάτι και η παρουσίαση των μελών της κυβέρνησης στην αντιβασιλεία. Βλ. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Βλαχογιάννη, Γενική Γραμματεία, φακ. 100/94α.

8. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Βλαχογιάννη, Γενική Γραμματεία, φακ. 100 (έγγραφο με ημερομηνία 21 Νοεμβρίου 1832).

9. Βλ. το απόσπασμα από τα Απομνημονεύματα του Χριστόφορου Νέξερ που δημοσιεύεται στο Θεοδόσης Σπ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία του Ναυπλίου*, τ. Α΄, Δήμος Ναυπλίων, Ναύπλιο 2010, σ. 646. Επίσης Αλέξανδρος Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, *Απομνημονεύματα*, τ. Α΄, Αθήνα 1894, σ. 357-358.

10. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, σ. 311.

11. Για μια σύντομη οριοθέτηση της έννοιας της τελετής βλ. ΒΕΛΙΩΤΗ-ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, σ. 470-471.

Οι «Απόβαθμοι» του Όθωνα και οι «Απόβαθμοι» του Δαναού

Ο τόπος αποβίβασης του Όθωνα, οι περίφημοι «Απόβαθμοι», έλαβαν εξαιρετικής ιδιαίτερη συμβολική σημασία. Ο Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβής, που παρακολούθησε την τελετή, αναφέρει στα *Απομνημονεύματά* του ότι ο Όθωνας αποβιβάστηκε στην ακτή του Αργολικού κόλπου απέναντι από το σημείο όπου, σύμφωνα με τον μύθο, αποβιβάστηκε ο βασιλιάς του Άργους Δαναός όταν ήρθε από την Αίγυπτο.¹²

Η σύνδεση των δύο βασιλέων μέσω του τόπου αποβίβασής τους συνεχίζεται τα επόμενα χρόνια και υπενθυμίζεται κατά τις τελετές των Αποβατηρίων, δηλαδή των επετειακών τελετών που οργανώνονταν σε ανάμνηση της άφιξης του Όθωνα.¹³ Στη σύνδεση των δύο βασιλέων προβαίνει για παράδειγμα ο γυμνασιάρχης Χαράλαμπος Παμπούκης σε πανηγυρικούς λόγους που εκφώ-

12. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, σ. 357-358.

13. Ο εορτασμός των Αποβατηρίων καθιερώθηκε με Βασιλικό Διάταγμα στις 20 Ιανουαρίου 1834. Βλ. Δημοτικό Αρχείο Ναυπλίου (στο εξής ΔΑΝ), 1835, φακ. Ε9 (02). [Οι αριθμοί μέσα στις παρενθέσεις αντιστοιχούν στα έγγραφα που εντοπίστηκαν στους φακέλους με την ένδειξη «Τελετές» και αφορούν τις βασιλικές εορτές και τελετές. Τα έγγραφα αυτά ψηφιοποιήθηκαν και αριθμήθηκαν για τις ανάγκες της έρευνας]. Τα *Αποβατήρια* γιορτάζονταν πανελλαδικά κάθε χρόνο μέχρι την έξωση του Όθωνα, αλλά ειδικά στο Ναύπλιο κατέστησαν η σπουδαιότερη βασιλική εορτή της πόλης. Ο Όθωνας μάλιστα, ήδη από την πρώτη επέτειο της άφιξής του, το 1834, έδωσε «τον δεμέλιον λίθον τού εις ανάμνησιν των αποβατηρίων αυτού ανεγειρομένου δαπάναις του Δήμου Ναυπλιέων Μνημείου» (ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, σ. 325), αν και η ανέγερση του μνημείου αυτού αποτέλεσε απραγματοποίητη εξαγγελία, που όμως επανερχόταν σε τακτά χρονικά διαστήματα στο τελετουργικό προσκήνιο. Η μετάβαση των Αρχών στον τόπο των Αποβάθμων και ο καλλωπισμός του χώρου αποτελεί καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα αναπόσπαστο τμήμα της τελετής των Αποβατηρίων. Βλ. Πρακτικό Δημοτικού Συμβουλίου, ΔΑΝ, 1838, φακ. 19 52α (10 01, 02, 03). Επίσης βλ. *Εφημερίς των Κοινοφελών Γνώσεων*, αρ. 64, 28.2.1858· ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, σ. 333-334· ΔΑΝ, 1862, φακ. Ψ (04). Η ανέγερση μνημείου στο σημείο της αποβίβασης του Όθωνα στο ελληνικό έδαφος παραπέμπει σε μια προσφιλέστατη τακτική του 19ου αιώνα, σύμφωνα με την οποία ανεγείρονται μνημεία για κάθε αξιομνημόνευτο γεγονός. Για παράδειγμα, ο Λουδοβίκος Α΄, πατέρας του Όθωνα, ανήγειρε τρία μνημεία σε ανάμνηση του αποχαιρετισμού του Όθωνα από την πατρίδα του, τη Βαυαρία. Βλ. Ιωάννα ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, «Η πρόσληψη της αρχαιότητας ως μέσον προβολής του οίκου των Wittelsbacher: Το παράδειγμα του Λέοντος των Βαυαρών στο συνοικισμό Πρόνοια του Ναυπλίου» στον τόμο *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, 150 χρόνια Ναυπλιακή Επανάσταση, Ναυπλιακά Ανάλεκτα VIII*, σ. 179-214.

νησε για την επέτειο των Αποβατηρίων το 1843¹⁴ και το 1847.¹⁵ Η σύνδεση αυτή αποσκοπεί στον παραλληλισμό του πολιτικού έργου των δύο βασιλέων και αυτό λέγεται ρητά τόσο από τον Αλέξανδρο Ρ. Ραγκαβή όσο και από τον Χαράλαμπο Παμπούκη. Για τον Αλέξανδρο Ρ. Ραγκαβή ο Όθωνας είναι ο εγγυητής της αυτονομίας της Ελλάδας και ο μετακενωτής σε αυτήν των φώτων του δυτικού πολιτισμού κατ' αναλογία προς τον Δαναό, που θεωρείται ο κομιστής των πρώτων σπερμάτων του πολιτισμού από την Ανατολή στην Ελλάδα.

Πας κάτοικος του Ναυπλίου και της περιχώρου δυνάμενος μόνον να κινήση τους πόδας του μετέθη από πρωίας εις την έπαυλιν του Μιαούλη υπό την Τίρυνθα, ημίσειαν ώραν προς βορράν απέχουσαν της πόλεως, ένθα είχαν παρασκευασθεί οι απόβαδοι διά τον πρώτον Βασιλέα, τον εξ Ευρώπης εις αναβίωσασαν την Ελλάδα τα φώτα φέροντα και την εξασφάλισιν της αυτονομίας της. Εκεί βαδίζων και εγώ ανελογιζόμεν ότι ακριβώς απέναντι της θέσεως ταύτης εις την Λερναίαν ακτήν εκείντο οι Απόβαδοι του Δαναού του κομίσαντος εις την Ελλάδα εξ Ανατολής τα πρώτα σπέρματα του πολιτισμού.¹⁶

Ο Χαράλαμπος Παμπούκης γενικεύοντας μιλά για αρχαίους βασιλείς της Πελοποννήσου που φτάνουν από την Αίγυπτο και την Ασία σε τούτα τα παράλια του Αργολικού κόλπου, όπου αποβιβάζεται και ο νέος μονάρχης από την Ευρώπη υπό το σκήπτρο του οποίου η Ελλάδα παρουσιάζεται ενωμένη.

Διά των παραλίων σου, ω Αργολικέ Κόλπε, εισήρχοντο εκ της Αιγύπτου και της Ασίας το πάλοι διά του απέναντι ημών χωρίου των Αποβάδμων οι αρχαίοι της Πελοποννήσου Βασιλείς· διά των αυτών παραλίων σου και σήμερα, διά των αποβάδμων τούτων της Ναυπλίας, εκ της Ευρώπης εισέρχεται εις το μέσον μας ο νέος Μονάρχης συμπάσης της ηνωμένης Ελλάδος.¹⁷

Αλλά και αρκετά αργότερα, το 1858, κατά την επέτειο της εικοσιπενταετηρίδας της άφιξης του βασιλιά, η οποία εορτάστηκε με την παρουσία του

14. Χαράλαμπος ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, «Α΄. Λόγος Α΄. Εις την 25 Ιανουαρίου 1843» στον τόμο Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, *Οι σωζόμενοι λόγοι μετά προλεγόμενων περί συνθέσεως*, εκ του τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, Αθήνα 1852, σ. 136, όπου και το σκόπιμο φραστικό ολίσθημά του σύμφωνα με το οποίο ο τόπος αποβίβασης του Δαναού και ο τόπος αποβίβασης του Όθωνα σχεδόν ταυτίζονται. Ο ιστορικός Μιχαήλ Λαμπρυνίδης ταυτίζει πλήρως τους τόπους αποβίβασης Δαναού – Όθωνα. Βλ. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, σ. 311.

15. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, «Η΄ Λόγος εις την 25 Ιανουαρίου 1847 εκφωνηθείς αυτοσχεδώς εν Ναυπλίω», *το ίδιο*, σ. 214-215.

16. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, σ. 357-358.

17. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ, σ. 214-215.

βασιλικού ζεύγους στο Ναύπλιο, ο Όθωνας συνδέεται και πάλι με τον Δαναό σύμφωνα με ένα αρχαιοπρεπές επίγραμμα το οποίο γράφτηκε προς τιμήν του.

Ζήδι, Ὀθων τρισέβαστε, σὺν Ἀμαλίῃ πυκιμηδεῖ,
Ζήτ' ἄμφω πολλὰς εἰς ἐτέων δεκάδας!
Ἀρχαίου Δαναοῦ παῖδες Δαναῶ νέω εὐχὴν
τοίην σοι, Βασιλεῦ, ἐκ κραδῆς φέρομεν.
Ἄκτῃ γὰρ κέλσας πάρος Ἄργεος ἵπποβότοιο,
ἤγαγες εἰρήνην ἄμμι καὶ εὐνομίην.¹⁸

Και σε ελεύθερη μετάφραση:¹⁹

Να ζήσετε τρισέβαστε Όθωνα και συνετή Αμαλία,
να ζήσετε και οι δύο πολλές δεκαετίες!
Εμείς, τα παιδιά του αρχαίου Δαναού, στον νέο Δαναό
τέτοια ευχή, βασιλιά, δίνουμε από την καρδιά μας.
Διότι πριν φτάσεις με το πλοίο στην ακτή του ιπποτρόφου Άργους
μας έφερες ειρήνη και ευνομία.

Η σύνδεση των δύο βασιλέων, του Δαναού και του Όθωνα, στοχεύει, πέρα από τον παραλληλισμό του πολιτικού τους έργου, και στο να αποδοθεί στον ξένο βασιλιά ελληνική καταγωγή. Η προσπάθεια αυτή χρονολογείται ήδη από τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα. Όπως επισημαίνει ο Γιώργος Βελουδής, ο Όθωνας παρουσιάζεται ως απόγονος του Δαναού σε δύο έργα του Παναγιώτη Σούτσου (1806-1868), στον *Λεάνδρου*, ένα επιστολικό μυθιστόρημα που τυπώθηκε στο Ναύπλιο το 1834,²⁰ και σε ένα «ποίημά του, την ωδή “προς την Α. Μ. τον Βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα”, που γράφτηκε για την επίσημη ανάρρηση και στέψη του Όθωνα στις 20 Μαΐου/1 Ιουνίου 1835»,²¹ όπου ο Όθωνας αποκαλείται γιος του Δαναού:

Χαίρε Όθων! Χαίρε, τέκνον ευτυχές της ειμαρμένης!
Χαίρε, Βασιλεύ Ελλάδος, Βασιλεύ της οικουμένης
ένδοξε και παλαιέ!
Ποία χειρ τα σπάργανά σου ως της κεφαλής Σου δέμα
Της αρχαιοτάτης χώρας Σ' έδρεσε το λαμπρόν στέμμα,
ω, του Δαναού υιέ.

18. *Εφημερίς των Κοινοφελών Γνώσεων*, αρ. 64, 28.2.1858.

19. Η μετάφραση είναι δική μου, όπως και παντού όπου δεν σημειώνεται ο μεταφραστής.

20. Γιώργος ΒΕΛΟΥΔΗΣ, «Το στέμμα και η λύρα. Η αυλική ποίηση στην εποχή του Όθωνα (1832/33-1862)», *Ελληνικά* 51 (2001), σ. 344.

21. Το ίδιο, σ. 341-342.

Η γενεαλόγηση του νέου έλληνα βασιλιά με το Δαναό, το μυθικό βασιλιά του Άργους και γενάρχη των Ελλήνων, από το νέο ποιητή του δεν ήταν τυχαία· αποτέλουσε μια λεπτομέρεια ολόκληρης της εθνικοϊδεολογικής σκηνοθεσίας που είχε στηθεί για την υποδοχή του ξένου, όπως ο Δαναός, αλλά ήδη πολιτογραφημένου «έλληνα» βασιλιά: Η αποβίβαση του Όθωνα είχε πραγματοποιηθεί, και αυτό ήταν ένα στοιχείο της ήδη συγκροτούμενης «εθνικής» ιδεολογίας, σ' ένα σημείο της Αργολίδας, που ονομαζόταν Απόβαθμοι του Δαναού – σημείο στο οποίο είχε αποβιβάσει, μαζί με τις 50 θυγατέρες του, ο μυθικός Δαναός φεύγοντας μακριά από την πατρίδα του Αίγυπτο, και τον αδελφό του που τον καταδίωκε.²²

Η νέα Ελληνική, η αρχαία Ελληνική και οι γλώσσες των άλλων

Στον λόγο που εκφωνήθηκε, αναγνώσθηκε ή ψάλλθηκε κατά την τελετή της άφιξης χρησιμοποιήθηκε η νέα Ελληνική, η αρχαία Ελληνική –συμπεριλαμβανομένης και της εκκλησιαστικής–, η γερμανική και η γαλλική γλώσσα. Αξίζει να αναφερθεί ότι το επίσημο πρόγραμμα της τελετής ήταν ένα μονόφυλλο μεγάλου σχήματος (54X42,5 εκ.) που τυπώθηκε στα Ελληνικά, τα Γαλλικά και τα Γερμανικά.²³

Η Ελληνική (αρχαία, νέα και εκκλησιαστική) ήταν η πλέον χρησιμοποιούμενη από τις προαναφερθείσες γλώσσες. Σε αυτή γίνονταν οι προσφωνήσεις στον Όθωνα κατά την υποδοχή του από τις διοικητικές και τις εκκλησιαστικές αρχές του κράτους. Στην Ελληνική απηύθυνε προσφώνηση στον βασιλιά ο πρόεδρος της Προσωρινής Διοικητικής Επιτροπής μόλις ο μονάρχης πάτησε το ελληνικό έδαφος. Η προσφώνηση επισφραγίστηκε «με την δημοσίαν απόδωσιν των δημοσίων χρεών τους»,²⁴ δηλαδή την παραίτησή τους από την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία που ασκούσαν μέχρι αυτή τη στιγμή. Στα Ελληνικά επίσης προσφώνησε τον βασιλιά και ο αρχιεπίσκοπος Κορίνθου κατά την υποδοχή του στον μητροπολιτικό ναό. Η απάντηση του Όθωνα στον πρόεδρο της Προσωρινής Διοίκησης μνημονεύεται και στο επίσημο πρόγραμμα όχι όμως και η γλώσσα της, δηλαδή τα Γερμανικά, πληροφορία την οποία

22. Το ίδιο, σ. 342.

23. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Ανακτορικών Περιόδου Όθωνος (1832-1862), φακ. 341, λήψεις 63 και 66, Ημερομηνία πρόσβασης [15.07.2015] από <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=3750&start=60>, όπου το πρόγραμμα της τελετής στην ελληνική και τη γαλλική γλώσσα αντίστοιχα. Επίσης βλ. ΣΕΚ, σ. 480, όπου δημοσιεύεται το πρόγραμμα στη γερμανική γλώσσα.

24. Η διατύπωση στο επίσημο πρόγραμμα στη γαλλική γλώσσα είναι πιο παραστατική: «en se démettant solennellement de leurs fonctions».

αναφέρει ο ιστορικός της Ναυπλίας Μιχαήλ Λαμπρυνίδης.²⁵ Στο επίσημο πρόγραμμα δεν αναφέρεται, επίσης, η απάντηση του βασιλιά στην προσφώνηση του αρχιεπισκόπου, αλλά ο ίδιος ιστορικός σημειώνει ότι ο Όθωνας απάντησε στη γερμανική γλώσσα.²⁶

Η παράλειψη στο επίσημο πρόγραμμα της γλώσσας στην οποία απαντά και στις δύο περιπτώσεις ο Όθωνας υποδηλώνει την προσπάθεια να μην προβληθούν τα στοιχεία εκείνα, όπως π.χ. η γερμανική γλώσσα, που θα επέτειναν την εικόνα του μονάρχη ως ξένου, ενώ αντίθετα προβάλλεται ή επινοείται ότι μπορεί να τον συνδέσει με την ελληνικότητα. Έτσι, γίνεται προσπάθεια, όπως είδαμε και προηγουμένως, ο βασιλιάς να συνδεθεί με το απώτατο ελληνικό παρελθόν, ούτως ώστε να έλθει πλησιέστερα προς τον ελληνικό λαό, να αποκτήσει μεγαλύτερο κύρος και εν τέλει να ενδυναμώσει τον δεσμικό του ρόλο.

Όλους τους παραπάνω σκοπούς εξυπηρετούν και οι επιγραφές στα Ελληνικά και πολύ συχνότερα στα αρχαία Ελληνικά, οι οποίες παραδίδονται από τον ιστορικό Μιχαήλ Λαμπρυνίδη σε μεγαλογράμματη γραφή, πιθανόν γιατί είχαν αναρτηθεί με αυτή τη μορφή.²⁷ Οι επιγραφές πλαισιώναν «καλλιτεχνική θριαμβευτική αφίδα» η οποία «εστολισμένη δι' όπλων, δαφνών και μύρτων», που προφανώς παρέπεμπαν στον πρόσφατο νικηφόρο αγώνα των Ελλήνων για την ανεξαρτησία τους, είχε κατασκευασθεί στην πύλη από όπου ο βασιλιάς θα εισερχόταν στην πόλη, σύμφωνα με σχέδιο του γνωστού μας συνταγματάρχη και αρχιτέκτονα-μηχανικού Θ. Βαλ(λ)ιάνου.²⁸

Στην πιο περίοπτη θέση, πάνω στο κέντρο της θριαμβευτικής αφίδας, υπήρχε η επιγραφή: «Ἄμφότερον, Βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς κρατερὸς τ' αἰχμητῆς». Η επιγραφή αυτή προέρχεται, όπως και αρκετές άλλες, από την *Ιλιάδα* (*Ιλιάδος* Γ, στ. 179) και σημαίνει «συνάμα βασιλιάς καλός και ανδρείος πολεμάρχος» (μτφρ. Ιάκωβου Πολυλά). Στην *Ιλιάδα* ο χαρακτηρισμός αναφέρεται στον Αγαμέμνονα, αλλά στην παρούσα στιγμή υποδεικνύει μέσα στα νέα συμφραζόμενα τον νεοαφιχθέντα βασιλιά.

Κάτω από την πρώτη επιγραφή υπήρχε ταινία με την ημερομηνία «6 Ἰουλίου» και η επιγραφή «Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσσία», υπενθυμίζοντας την ημερομηνία «της Συνθήκης της απελευθέρωσης της Ελλάδος»,²⁹ δηλαδή της

25. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, σ. 311.

26. *Ο.π.*

27. Στην παρούσα έκδοση παρατίθενται σε μικρογράμματη γραφή προς διευκόλυνση του αναγνώστη.

28. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, σ. 310.

29. *Ο.π.*

συνθήκης του Λονδίνου (1827), και τον πρωτεύοντα ρόλο των συμμαχικών δυνάμεων.

Στη συνέχεια, από κάτω, άλλη επιγραφή έγραφε: «Ζήτω ἡ Ἀντιβασιλεία» και ακολουθούσε ακριβώς από κάτω η φράση: «ἤ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε», η οποία αποτελεί μικρή παραλλαγή στίχου και πάλι από την *Ιλιάδα*: «ἤ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε (*Ιλιάδος* Β, 62). Ο στίχος μεταφράζεται «που σ' αυτόν κρέμονται οι λαοί κι έχει φροντίδες τόσες» (μτφρ. Ιάκωβου Πολυλά). Το πρόσωπο για το οποίο γίνεται λόγος στο πρωτότυπο κείμενο είναι πάλι ο Αγαμέμνονας, αλλά στην προκειμένη περίπτωση έχει γίνει αλλαγή στο γένος της αντωνυμίας, αντί «ἤ» γράφεται «ἦ», ώστε η φράση να συνδέεται με την παραπάνω επιγραφή και το πλήρες νόημα και των δύο να είναι: «Ζήτω η Αντιβασιλεία» «που σ' αυτήν κρέμονται οι λαοί κι έχει φροντίδες τόσες».

Στα αριστερά αναφέρεται ότι υπήρχε άλλη επιγραφή: «Πλεῖστ' ἔρξαν τ' ἔπαθόν τε καὶ πλεῖστα ἐμόγησαν Ἀχαιοί», η οποία μεταφράζεται ως «πέρα πολλά έπραξαν και έπαθαν και υπέφεραν οι Αχαιοί». Πρόκειται για μικρή παραλλαγή του στ. 490 της ραψωδίας θ της *Οδύσσειας*: «ὄσσ' ἔρξαν τ' ἔπαθόν τε καὶ ὄσσ' ἐμόγησαν Ἀχαιοί». Εδώ η μεταφορά στο ιστορικό παρόν υποδηλώνει τον ελληνικό λαό που μόλις πρόσφατα είχε εξέλθει από εξαιρετικά επώδυνες πολεμικές και πολιτικές καταστάσεις.

Στη συνέχεια υπήρχε η επιγραφή: «Βούλομαι ἐγὼ λαὸν σῶν ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι», η οποία αποτελεί πολύ μικρή παραλλαγή του στ. 117 της ραψωδίας Α της *Ιλιάδας*: «βούλομαι ἐγὼ λαὸν σῶν ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι», φράση που σημαίνει «το καλό θέλω του λαού, ποτέ τον όλεθρό του» (μτφρ. Ιάκωβου Πολυλά). Και πάλι βέβαια υπονοείται ο Όθωνας, ο οποίος παρουσιάζεται εδώ, όπως και σε άλλα κείμενα,³⁰ ως σωτήρας του πολυπάθου ελληνικού λαού.

Παρακάτω αναφέρεται ότι υπήρχε άλλη επιγραφή με τη φράση: «Πολλῆσι νήσεσι καὶ Ἄργεϊ παντὶ ἀνάσσει», που αποτελεί πολύ μικρή παραλλαγή του στ. 108 *Ιλιάδος* Β: «πολλῆσιν νήσοισι καὶ Ἄργεϊ παντὶ ἀνάσσειν» και σημαίνει «να βασιλεύη στα πολλά νησιά και στ' Ἄργος ὅλο» (μτφρ. Ιάκωβου Πολυλά). Ο στίχος στον Όμηρο αναφέρεται στο σκήπτρο του Αγαμέμνονα αλλά εδώ υποδηλώνει, όπως και στην προηγούμενη και σε άλλες πολλές επιγραφές, τον Όθωνα, ενώ το απαρέμφατο «ἀνάσσειν» έχει σκοπίμως μετατραπεί σε ιστορικό ενεστώτα.

Η χορεία των επιγραφών τελειώνει με εκείνη που έγραφε: «Ἄδάνατος ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος», η οποία συμπληρωνόταν από κάτω με

30. Βλ. για παράδειγμα και ΡΑΓΚΑΒΗΣ, σ. 352.

τη φράση: «Σὺ δ' ἀσφαλὲς κυβερνᾷς ἄστυα λαῶν».³¹ Το νόημα που εύκολα εξάγεται από τις δύο αυτές επιγραφές είναι ότι ο Λουδοβίκος, πατέρας του Όθωνα, είναι ένας κραταιός ηγεμόνας που εγγυάται την ασφάλεια του λαού του, εμμέσως δε, μέσω του γιου του, και την ασφάλεια του ελληνικού λαού.

Καθώς ο κύριος αποδέκτης των επιγραφών αυτών ήταν το πλήθος που παρακολουθούσε την τελετή, ερώτημα αποτελεί πόσοι από τους διασώτες καταλάβαιναν το νόημα όλων των επιγραφών. Σίγουρα πολύ λίγοι θα πρέπει να γνώριζαν τη λόγια προέλευση των περισσότερων από αυτές. Το βέβαιο πάντως είναι ότι η πρώτη επιγραφή που αναφέρεται στον βασιλιά, αυτές που αναφέρονται στους συμμάχους, στην αντιβασιλεία και στον βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκο γίνονταν αμέσως κατανοητές. Από την άλλη πλευρά, και μόνον η εικόνα των επιγραφών στα αρχαία Ελληνικά είχε ως συνέπεια τη σύνδεση εκ μέρους των παρισταμένων του τελούμενου γεγονότος, στο επίκεντρο του οποίου ήταν ο νεαρός μονάρχης, με το αρχαίο ελληνικό παρελθόν.

Θρησκευτικές επιτελεστικές σκηνές: ορθοδοξία και καθολικισμός – Βυζάντιο και Δύση

Η τελετή της άφιξης του Όθωνα κορυφώθηκε και επισφραγίστηκε με τη μετάβασή του στον μητροπολιτικό ναό και τη συμμετοχή του στην ορθόδοξη τελετή της δοξολογίας, η οποία δεν έλειψε από κανέναν εορτασμό των Αποβατηρίων στα 29 χρόνια της βασιλείας του. Όσα έμελλαν να διαδραματιστούν προ των πυλών του μητροπολιτικού ναού αναγράφονται λεπτομερώς στο επίσημο πρόγραμμα της τελετής. Αναφέρεται αναλυτικά η σχεδιαζόμενη υποδοχή του Όθωνα στον ναό από τον Κλήρο, η προσφώνησή του στην ελληνική γλώσσα από τον αρχιεπίσκοπο Κορίνθου και η υποχρέωση του βασιλιά να πιάσει με το δεξί του χέρι το ιερό Ευαγγέλιο και να το ασπασθεί.

Ο ιστορικός της Ναυπλίας Μιχαήλ Λαμπруνίδης σημειώνει επιπλέον ότι ο αρχιεπίσκοπος προσφώνησε τον βασιλέα «σωτήρα και ελπίδα των Ελλήνων» και ότι ο Όθωνας απάντησε στη γερμανική γλώσσα «ότι άνευ ευσεβείας δεν υπάρχει ευτυχία εις τα έθνη» και υποσχέθηκε «ότι θα υποστηρίξει εν παντί την ελληνικήν

31. Πρόκειται για έναν στίχο από τον «Ύμνο στη Ρώμη», ο οποίος αναφέρεται στην ισχύ της Ρώμης και αποτελεί σύνδεση της ποιήτριας Μελιννούς, που έζησε μάλλον στο 6' μισό του 2ου π.Χ. αιώνα. Πιθανόν μέσω αυτού του στίχου να παραλληλιζόταν η δύναμη του βασιλείου της Βαυαρίας με την ισχύ της Ρώμης, αν και το κοινό που θα μπορούσε να προβεί σε έναν τέτοιο παραλληλισμό ήταν εξαιρετικά περιορισμένο.

εκκλησίαν».³² Η καθομολογουμένη υπόσχεση του καθολικού, ως το τέλος της ζωής του, Όθωνα πραγματοποιήθηκε ευθύς με τον ασπασμό του Ευαγγελίου και τη συμμετοχή του στη δοξολογία που τελέστηκε σύμφωνα με το ορθόδοξο τυπικό.

Μέσα στα αυστηρά όρια της τέλεσης της δοξολογίας θα παρακολουθήσουμε ακόμη μια προσπάθεια συγκερασμού της ελληνικότητας και της ετερότητας. Αναφέρομαι στην παρουσία των δύο χορωδιών κατά την τέλεση της δοξολογίας. Η πρώτη ήταν η παιδική χορωδία του Ορφανοτροφείου της Αίγινας υπό τη διεύθυνση του καθηγητή ευρωπαϊκής μουσικής Αθανασίου Αβραμιάδη,³³ ο οποίος όφειλε να μελοποιήσει «προς το αρμονικώτερον» τους στίχους του ιερού ψαλτήρος, συνδυάζοντας τη βυζαντινή και την ευρωπαϊκή μουσική. Ο Αβραμιάδης κλήθηκε «ώστε χωρίς να καινοτομήση περί το παραδεδεγμένον εκκλησιαστικόν ύφος, να συμβιβάση τον ρυθμόν και την αρμονίαν του γ' ή του πλαγίου δ' ήχου, όσον οίόν τε προς τους κανόνας της τέχνης του [...]».³⁴ Η δεύτερη χορωδία συστάθηκε από μαθητές του Αλληλοδιδασκτικού Σχολείου Ναυπλίου υπό τη διεύθυνση του Ζαφειρίου Απ. Ζαφειρόπουλου, επιφανούς διδασκάλου της βυζαντινής μουσικής στο Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο και πρωτοψάλτου στον μητροπολιτικό ναό,³⁵ «ώστε συγχροστατούντες [μετά του Ζαφειρόπουλου οι μαθητές] να συντελέσουν διά της συμφωνίας των εις το αρμονικώτερον της ψαλμωδίας».³⁶

Τελειώνω ακολουθώντας τη σκέψη του Bourdieu,³⁷ ο οποίος συνδέει την τελετή με την εξουσία που την εγκαθιδρύει και τη νομιμοποιεί. Με άλλα λόγια η τελετή δεν είναι αυτοδιοικούμενη· πρέπει να υπάρχει μια ανώτερη αρχή που την εγκαθιδρύει και νομιμοποιεί την ύπαρξή της, για παράδειγμα η Εκκλησία ή το Κράτος. Μέσα από την εγκαθίδρυση της τελετής θα πρόσθετα ότι η αρχή καταδεικνύει την ύπαρξή της με τρόπο παραστατικό στο κοινό που παρακολουθεί και ενδυναμώνει την ισχύ της.

32. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ, σ. 311.

33. Γεώργιος ΧΩΡΑΣ, *Μουσική Παιδεία και ζωή στο Ναύπλιο (18ος-20ός αιώνας)*, Δήμος Ναυπλιέων, Ναύπλιον 1994, σ. 26-28.

34. ΓΑΚ – Υπουργείον Θρησκείας, φακ. 54 (Νοέμ. 1832), υποφακ. «Εκκλησιαστικά», έγγραφο της 28.11.1832 του «επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίου Εκπαίδευσως Γραμματέως», δηλαδή του αντίστοιχου Υπουργού Ιακωβάκη Ρίζου Νερούλου. Αναφέρεται στο ΧΩΡΑΣ, σ. 26.

35. ΧΩΡΑΣ, σ. 23-24, 27-28.

36. Βλ. έγγραφο του Υπουργού Παιδείας προς τον Ζαφειρόπουλο με ημερομηνία 16 Ιανουαρίου 1835. Αναφέρεται στο ΧΩΡΑΣ σ. 23.

37. Pierre BOURDIEU, «Les rites comme actes d'institution», *Actes de la recherche en sciences sociales* 43 (Ιούν. 1982), σ. 58-63.

Η τελετή που πραγματοποιήθηκε για την άφιξη του Όθωνα εγκαθιδρύθηκε και νομιμοποιήθηκε από την κρατική/βασιλική αρχή, στην οποία συμμετείχαν βέβαια οι ελληνικές αρχές (Διοικητική Επιτροπή), αλλά στην κορυφή της βρίσκονταν οι ‘άλλοι’: ο βασιλιάς, οι αντιβασιλείς ακόμα και ο βασιλιάς της Βαυαρίας, καθώς και οι δυνάμεις που είχαν διαδραματίσει πρωταρχικό ρόλο στην απελευθέρωση και την ανεξαρτησία της Ελλάδας, αλλά και στη νέα πολιτειακή και πολιτική κατάσταση μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια.

Αυτή την ιστορική πραγματικότητα προβάλλουν παραστατικά οι ενάριθμες επιτελέσεις της ελληνικότητας και της ετερότητας κατά την τελετή άφιξης του Όθωνα, μερικές από τις οποίες παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν πιο πάνω. Η συμμετοχή των ‘άλλων’ στα ελληνικά πράγματα παριστάνεται δυναμικά, επιδεικτικά θα έλεγα, αλλά με έναν αξιοσημείωτα ισορροπημένο μεταξύ τους τρόπο, με τους Βαυαρούς να έχουν τον πρώτο λόγο.

Οι επιτελέσεις της ελληνικότητας είναι οι περισσότερες αριθμητικά, αλλά αρκετές παρουσιάζουν το εξής παράδοξο: έχουν στο επίκεντρό τους έναν άλλον, τον νεοαφιχθέντα βασιλιά, ακριβώς διότι αποσκοπούν να τον συνδέσουν με τη χώρα που έρχεται να κυβερνήσει, και κυρίως με τον λαό της, μέσω του αρχαιοελληνικού μυθολογικού/ηρωικού παρελθόντος της, το οποίο αποτελεί ανεξάντλητη κιβωτό έμπνευσης. Όμως, όπως προκύπτει από μια αντιπαραβολή των σχεδίων της τελετής της υποδοχής και του επίσημου προγράμματος, από τις επιτελέσεις της ελληνικότητας φαίνεται να απαλείφθηκαν εκείνες που είχαν περισσότερο λαϊκό χαρακτήρα και δεν παρέπεμπαν στην αρχαιότητα ή στην ορθοδοξία, όπως η σκηνή της προσφοράς άρτου και άλατος στον βασιλιά εκ μέρους του διοικητού και των δημογερόντων «ως δείγμα [...] εγκαρδίου αφοσιώσεως».³⁸

Στο δρασκευτικό/δογματικό επίπεδο οι επιτελεστικές σκηνές στόχευαν να νομιμοποιήσουν, μέσω του ορθόδοξου εκκλησιαστικού τυπικού, την άφιξη και την εγκαθίδρυση του νέου μονάρχη. Από την άλλη πλευρά ο ίδιος, αν και παρέμεινε πιστός στον καθολικισμό, δεσμεύτηκε παραστατικά ενώπιον των εκπροσώπων της Εκκλησίας, της Διοίκησης και του κοινού γενικά, και με τα

38. ΓΑΚ – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Βλαχογιάννη, Γενική Γραμματεία, φακ. 100/94α. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτή ακριβώς τη συμβολική τελετουργική προσφορά, λόγω του διαχρονικού της μηνύματος (φιλία και επομένως αφοσίωση που προκύπτουν από ένα κοινό παρελθόν), εκμεταλλεύεται δραματουργικά ο Ιάκωβος Καμπανέλλης στο θεατρικό έργο *Το μεγάλο μας τσίρκο*: «Ψωμί κι’ αλάτι σου ’δωσα/στ’ Ανάπλι» (Ιάκωβος ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ, *Το μεγάλο μας τσίρκο*, Θίασος Τζένης Καρέζη – Κώστα Καζάκου, σκηνή Γ’ Σεπτεμβρίου [1973]).

λόγια και έμπρακτα, παρακολουθώντας την ορθόδοξη δοξολογία, να σέβεται την ορθόδοξη Εκκλησία. Οπωσδήποτε, «το Πρωτόκολλο της εκδήλωσης έδινε μεγάλη έμφαση στο να ξεκαθαρίσει τη σχέση του καθολικού μονάρχη με την ορθόδοξη πίστη και την ορθόδοξη εκκλησία».³⁹

Το βέβαιο πάντως είναι ότι, μέσα από τις προσεκτικά σχεδιασμένες ή καλύτερα σκηνοθετημένες επιτελεστικές σκηνές, η τελετή λειτούργησε τόσο για την ενίσχυση του νέου πολιτειακού δεσμού της μοναρχίας όσο και για την ενίσχυση του εθνικού αισθήματος,⁴⁰ που ήταν ζητήματα ακανθώδη και στενά συνδεδεμένα με την τύχη του νεοσύστατου νεοελληνικού κράτους τη δεδομένη χρονική στιγμή.

---

39. ΣΕΚ, σ. 481.

40. Βλ. και ΚΟΥΛΟΥΡΗ, σ. 188.

